

NYÍREGYHÁZI EGYETEM

ALKALMAZOTT HUMÁNTUDOMÁNYOK INTÉZET

Szociálpedagógia és Közösségszervezés Intézeti Tanszék

**GYERMEKVÉDELMI GONDOSKODÁSBAN NEVELKEDETT FIATALOK
KÖTŐDÉSI SZÜKSÉGLETÉNEK VIZSGÁLATA**

Konzulens: Fucskó Mónika
tanársegéd

Készítette: Oláh Karolina
szociálpedagógia
Neptun kód: GZO0WH
III. évfolyam
nappali tagozat

2024.

Tartalom

1. fejezet: A témaválasztás indoklása	2
2. fejezet: Gyermekvédelmi rendszer fejlődésének története	4
2.1. A gyermekvédelem kialakulása	4
2.2. Az ország legnagyobb gyermekvárosa	6
2.3. A gyermekvédelem szabályozása	6
2.4. A gyermekvédelem alapelvei	7
3. fejezet: Kötődési elméletek	9
3.1. Az anya – gyermek kötődés alapjai	9
3.2. A szeparációs szorongás szerepe a kötődésben	10
3.3. A kötődés fajtái	11
3.4. A kötődés megközelítése egy másik szemszögből	13
3.5. A kötődés vizsgálatok	14
4. fejezet: A gyermekotthonban élő gyermekek kötődésének minőségei	17
5. fejezet: A szakemberekkel végzett interjúk elemzése	18
5.1. A különböző szakemberek munkaköreinek bemutatása	18
5.2. A rendszerben történő nevelés hatásai a gyermekekre, a kötődés szempontjából	20
5.3. Lehetőségek a rendszerben való nevelésben a pozitív kötődési minták kialakulásához	22
5.4. A szakemberekkel készített interjúk összegzése	24
6. fejezet: Interjúk gyermekvédelmi rendszerben nevelkedett, még a rendszerben lévő utógondozott fiatalokkal	25
6.1. Az intézménybe való bekerülés, valamint az ott töltött évek megélése	25
6.2. A kötődés megélésének lehetőségei az intézményben	27
6.3. Az utógondozás valamint gyermekvédelmi rendszerből való kikerülés megélése	27
6.4. Jelen élet és a jövőbeli tervek	29
7. fejezet: Az eredmények elemzése	32
7.1. Összegzés a kapott válaszok alapján	32
8. fejezet: Összefoglalás	34
Hivatkozások	36

1. FEJEZET: A TÉMAVÁLASZTÁS INDOKLÁSA

Az anya-gyermek kötődést már régóta kutatják, viszont a gyermekvédelmi gondoskodásban lévő gyerekek kötődéséről nagyon kevés szakirodalom tesz említést. Mind a mai napig egy le nem írt „alapelv” az ilyen intézményekben, hogy a gyermek ne kötődjön az őt nevelő felnőttekhez, mert ők nem az ő hozzátartozói. Az alapvető probléma azonban ezzel az, hogy ha nincs kihez kötődniük, akkor nem lesz erről semmilyen tapasztalatuk, ez rányomja bélyegét mind a párkapcsolati, mind baráti kapcsolataikra, ami a későbbiekben képtelenné teszi őket arra, hogy bárkihez is kötődjenek majd.

Mivel magam is érintett vagyok ebben a témában, saját tapasztalatom és meglátásom, hogy ezeknek a gyerekeknek is ugyanolyan szükségük lenne a kötődés megtapasztalására.

Négy éves koromban kerültem egy csecsemőotthonból a Fóti Gyermekotthonba, ami akkor már sokkal családiasabban volt kialakítva. Kis házakban éltünk, a maximum létszám nyolc fő volt. A házban élő gyermekeknek volt egy csoportvezetője, illetve még öt gyermekfelügyelő volt felelős az ott élő gyermekekért. Viszonylag hamar megtaláltam azt a személyt a hat ember közül, akit legjobban megszerettem, és akihez leginkább kötődni tudtam, ő volt a csoportvezetőnk, Mariann. Az ő személyében kaptam egy új anyát, aki megtanított arra, hogy mit jelent egymást kölcsönösen szeretni, elfogadni és bizalommal teljes kapcsolatot kialakítani.

Azt gondolom, hogy minden gyermek számára fontos lenne, hogy legyen az életében egy olyan személy – és ennek nem kell feltétlenül egy új anyának lennie – akivel egy ilyenfajta bizalmi kapcsolatot meg tud élni.

A dolgozatomban arra szeretnék rávilágítani, hogy a gyermekvédelmi gondoskodásban felnövő gyermekeknek is ugyan olyan létszükségletük a bizalommal és szeretettel teli kötődés megtapasztalása és megélése, a személyükre történő pozitív visszacsatolás.

A szakirodalom tanulmányozása mellett, félig strukturált interjúkat készítettem gyermekvédelmi gondoskodásban felnőtt fiatalokkal, valamint egy gyermekotthonban dolgozó szakemberekkel.

A fiatalokkal készített interjú során arra kerestem a választ, hogy amit én személyesen megtapasztaltam és megéltem, azt ők hogyan élték meg. Volt-e lehetőségük olyan személyt találni az életükbe, akihez kötődni tudtak, ha igen, azt miként élték még, és ha nem, annak mi volt az oka, és milyen következményeit látják a mostani életükben.

A szakemberektől arra vártam választ, hogy szerintük lehet-e valódi kötődés nélkül gyermekekkel foglalkozni, továbbá, hogy milyen hatással lehet egy gyermekre, ha nem talál biztos pontot az életében.

2.1. A gyermekvédelem kialakulása

A XVII. század elején, az első árvaház alapításánál még nem az elhagyott gyermekek védelme volt a fő motívum, sokkal inkább az, hogy a társadalom megszabaduljon tőlük. Az 1604-ben létrejött hamburgi árvaház alapító levelében a következő található: „Azért volt erre szükség, mert a csoportosan csavargó gyerekek annyira elszaporodtak, hogy a felnőttek aludni sem tudtak, és komoly emberek nem beszélhettek egymással anélkül, hogy ki ne hallgatták volna” (Lapsánszky 2016). A gyermekvédelem gondolatát külföldről érkező törekvések közvetítették hazánkba. 1889-ben alakult meg Magyarországon a Gyermekvédő egyesület abból a célból, hogy a család nélkül maradt gyermekeket oltalmába vegye. Az egyesületet tekinthetjük az intézményes hazai gyermekvédelem kiindulópontjának.

Az első, gyermekvédelem alapjairól szóló törvényt 1901-ben fogadták el. Ezen törvények megalkotása Széll Kálmán nevéhez fűződik. A gyermekmenhelyek felállítása mellett a nevelőszülői gondozási forma alapjait is megteremtette.

Fontosnak tartotta, hogy ne az intézményes nevelés legyen az elsődleges, hanem a családi nevelés. A községekben olyan területeket hoztak létre, ahová a gondoskodásban élő gyerekeket helyezték olyan családokhoz, akik vállalták a nevelésüket. A családokat rendszeresen ellenőrizték a felügyelők, akik figyelmet fordítottak a gyermekek szükségleteire.

A magyar állami gyermekvédelem tulajdonképpeni forrása az 1901. VIII. és XXI. (net.jogtar.hu) törvénycikke, mely kimondja, hogy „Magyarországon minden elhagyott gyermeknek joga van arra, hogy az állam eltartsa és felnevelje, és ezzel a jogával szemben áll az állam kötelessége.”

Az I. Világháború kitörése a gyermekvédelemben is éreztette hatását. 1917 után az egyházak is szerepet vállaltak a gyermekvédelemben. A Tanácsköztársaság történelmi változást hozott a gyermekek védelmében. Első intézkedései között szerepel a gyermek – és ifjúságvédelem kérdéseinek törvényi rendezése. Szemléletváltás a gondozásban élő gyermekek nevelésében 1933-ban következett be, melynek legfontosabb pillére az volt, hogy a nevelést végző személyek a neveléssel a családot pótolják.

Az 1952-ben hatályba lépő Családjogi törvényben (a továbbiakban Csjt.) jelent meg először az „állami gondozott gyermek” kifejezés, az állami gondozás időtartamát pedig a gyermek 18 éves koráig terjesztette ki. (Jogtár)

Az 1950-es évek közepére az árvaszékeket folyamatosan felváltotta a ma is működő gyámhatóság. A gyámhatóságok döntő hatáskörrel rendelkeztek ahhoz, hogy szabályozzák és felügyeljék a következőket:

- a szülői felügyelet
- a gyermek családi jogállása
- a veszélyeztetett gyermekről való állami gondoskodás legmegfelelőbb eszközének megválasztása.

Egyre nagyobb hangsúlyt kapott a családok védelme, a gyermekek anyagi jóléte.

Bevezették:

- a családi pótlékot,
- gyermekgondozási segélyt,
- lakáshoz jutási kedvezményeket,
- térítésmentes egészségügyi ellátást,
- az ingyenes oktatást a diploma megszerzéséig,
- olcsó bölcsődét, iskolákat,
- gyermekruházi cikkek, iskolai eszközök, könyvek kedvezményes vásárlását (Lapsánszky 2016).

A nyolcvanas évek végétől már prevencióról, családgondozásról és családvédelemről is beszélhetünk.

A napjainkban érvényben lévő új Gyvt.-ról 1997. április 22-én végszavazott az Országgyűlés, amely november 1-jén lépett hatályba. A Gyvt. jogtörténeti jelentősége abban áll, hogy ez az első, teljes és önálló jogi szabályozása a magyar gyermekvédelemnek. Gyermekvédelmi jelentősége pedig az, hogy új intézményekkel gazdagítja, átalakítja és rendszerbe foglalja gyermekvédelmünket.

1958-ban 21000 gyermek volt állami gondozásban. Ennek több mint felét nevelőotthonokban helyezték el. Ebben az időben már 120 gyermekotthon szolgált az állami gondoskodásban élő gyermekek otthonául. Új színfolt és jelentős fejlődés volt a magyar gyermekvédelem területén a gyermekvárosok létrehozása. Ekkor létesült Fót, Sobonya, Berettyóújfalu.

A gyermek- és ifjúságvédelem az 1974. évi I. Csjt.-ben jelent meg először. Az állami gondoskodással kapcsolatos rendelkezések az 1986. évi Csjt. megalkotásával kerültek a törvénybe. Az 50-es években jöttek létre a gyermekvárosok, a legnagyobbat 1957-ben, Fóton nyitották meg. (Jogtár)

2.2 Az ország legnagyobb gyermekvárosa

1957 tavaszán a „*Népakarat*” cikksorozatának hatására, amely a családi otthont nélkülöző gyermekek érdekében íródott, hatalmas összefogás indult meg országszerte. Néhány hónap alatt közel 5 millió forint értékű felajánlás érkezett a fenti célra. A Nótanács „*19 megye 19 háza*” gyűjtést indított. A Vöröskereszt a leendő gyermekváros kórházának megépítéséről tárgyalt.

A Minisztertanács 1957. november 14-én hozta nyilvánosságra döntését, miszerint a fóti 66 holdas Károlyi-féle kastély és kastélypark lesz a gyermekváros helye.

1957. november 15-én nyitotta meg kapuit a Fóti Gyermekváros az állami gondozott gyermekek előtt, ahol a gyermekek 3–18 éves korukig – intézetváltás nélkül – testvéreikkel együtt nevelkedhettek, megérkezett az első 100 felső tagozatos tanuló Fótra, mint alapító növendék.

Közben a Gazdasági Bizottság 50 millió forintot biztosított a beruházásokra.

1962-re több új épülettel bővült a komplexum, a gyermekek száma 920 főre emelkedett, és a nevelést végző pedagógusok is letelepíthetők voltak.

A gyermekváros szervezeti felépítése:

- Óvodáskorúak otthona (10 pavilon, 200 gyermek)
- Általános iskolás lányok otthona (240 lány 8/30 fős csoportban)
- Ifjúsági Kollégium (240 fiú és lány)
- Általános iskola (17 általános iskolai csoport)
- Középfokú iskola (4 óvónőképző szakközépiskolai csoport, 4 gépjárműtechnikai szakközépiskolai csoport, 3 női szabó szakmunkás csoport és 3 festő-mázoló szakmunkás csoport)
- Egészségház (2 orvos, 43 ágy, fogászat, laboratórium, röntgen)

Alapító igazgatója Dr. Barna Lajos volt, aki 1957. október 01– 1983. augusztus 31-ig állt az intézmény élén. (Kozéki 1993)

2.3. A gyermekvédelem szabályozása

„Minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz.” (Magyarország Alaptörvénye) (net.jogtar.hu)

A gyermekvédelem feladata a gyermekek családban történő nevelésének támogatását, a veszélyeztetettségnek a megelőzését jelenti. Valamint az árva, elhagyott, veszélyeztetett (esetleg bűnelkövető gyermek) különleges, fokozott védelmét garantálja. A családból kikerült vagy kiemelt gyermek teljes körű ellátását az ún. intézményes gyermekvédelem biztosítja.

A rendszer már a családi típusú nevelésre helyezi a hangsúlyt. Azokat a módszereket részesítik előnyben, amelyekkel megelőzhető a gyermek családból való kiemelése, illetve melyek a családba történő visszagondozást segítik elő. Az gyermekvédelmi rendszer kiindulópontja a család többirányú támogatása, amelyet úgy alakítottak ki, hogy az alkalmas legyen a család összetartására akkor is, ha családban problémák merülnek fel a gyermek jólétét illetően.

Bár a gyermekvédelmi rendszer működtetése állami feladat – a törvényben meghatározott egyes személyes gondoskodást nyújtó ellátásokat ellátási szerződés útján is biztosíthatják az állami szervek, a korábbi egyszektorú gyermekvédelem többszektorúvá vált. Az egyénre szabott, sajátos szükségletekhez igazodó segítségnyújtással pedig az egykori intézménycentrikus rendszer klienscentrikussá vált.

A törvény célja, hogy az állam, az önkormányzatok, valamint a gyermekek védelmét ellátó természetes és jogi személyek

- meghatározott ellátásokkal és intézkedésekkel segítsék a gyermekek jogainak védelmét, érdekeinek érvényesítését,
- elősegítsék a szülői kötelezettségek teljesítését,
- a hiányzó szülői gondoskodás pótlását,
- gondoskodjanak a gyermekek veszélyeztetettségének megelőzéséről, illetve annak megszüntetéséről,
- segítsék a gyermekvédelmi rendszerből kikerült fiatal felnőttek (18–24 év) társadalmi beilleszkedését (Kozéki 1993).

2.4. A gyermekvédelem alapelvei

A Gyvt. három fontos alapelvet állít fel:

1. A gyermek mindenekfelett álló érdekének elve
2. A családban történő nevelkedés elve
3. A legkisebb kényszer (önkényszer) elve

A gyermekek védelme során – nemhez, nemzethez, nemzetiséghez, etnikai csoporthoz való tartozás, lelkiismereti, vallási vagy politikai meggyőződés, származás, vagyoni helyzet, cselekvőképesség hiánya vagy korlátozottsága miatt, valamint a gyermekvédelmi gondoskodásba kerülés alapján – tilos bármilyen hátrányos megkülönböztetés. (Egyenlő bánásmód követelménye.) (net.jogtar.hu)

A gyermekvédelem egyik nagyon fontos feladata a kapcsolattartás lehetőségének biztosítása azon gyermekek számára, akik gyermekvédelmi intézménybe nevelkednek. Fontos továbbá – nevelőszülői elhelyezés esetén – odafigyelni, hogy ne legyen túl sok gyermek egy nevelőszülő felügyelete alatt, továbbá, hogy a gyermekotthonokban kis létszámú gyermekcsoportokat hozzanak létre, így lehetővé téve a családi lakókörnyezetet.

A speciális (beilleszkedési-, magatartási-, és tanulási zavarok, szerhasználat, kriminalizálódás) és különleges (mozgássérült és tartósan beteg) szükségletű gyermekek számára a szükségleteiknek minden tekintetben megfelelő otthont kell nyújtani.

A gyermekvédelmi gondoskodásban nagykorúvá vált fiatal felnőtteket illeti az utógondozáshoz való jog, amelynek célja, hogy elősegítse a fiatal felnőtt önálló életvitelének kialakítását, támogatást nyújtson a társadalomba való visszailleszkedés útján. (Lapsánszky 2016)

3.1 Az anya – gyermek kötődés alapjai

Az anya-gyermek kötődés már a táplálkozással (szoptatással) elkezdődik, mivel a csecsemő ahhoz kötődik először, akitől a táplálékot kapja. Bowlby 1950- es években a WHO felkérése által egy csecsemőotthonban kutatott Spitz-el együtt működve (Hámori 2015). A kutatás során arra jöttek rá, hogy hiába voltak a csecsemők rendezett, normál körülmények között, ahol kaptak enni és a higiéniaira is kellően odafigyeltek, mégis azt vették észre, hogy a gyermekek nagy része le van maradva a fejlődésben. Mind fizikai és értelmi szinten. Spitz megállapította, hogy az egy személy által nyújtott tartós gondoskodás a probléma.

Ha egy csecsemőotthonban több személy dolgozik, kevés annak a lehetősége, hogy egy csecsemőt ugyanaz a személy lásson el. Viszont így a csecsemők nem tudnak megszokni egy személyt, és így a kötődési mechanizmus sem tud elindulni. „Bowlby többek között Spitz, valamint mások adatait áttekintve szűrte le a következtetést arról, hogy az anya az elsődleges és pótolhatatlan szerepet játszik a korai érzelmi és személyiség fejlődésben” (Hámori 2015, 13).

Az etológiai keretbe Bowlby azt fejti ki, hogy a kötődés igazából egy veleszületett ösztön, viselkedés mintázat, ami arra szolgál, hogy veszély esetén - ami lehet akár a környezetből jövő veszély vagy belülről fakadó kényelmetlenség, kellemetlen hatás, szükséglet - a gyermek a sírásával jelzi anyjának, hogy szüksége van a közelségére. A sírás által váltja ki az anyai ösztönt, hogy az anya fokozza a gyermeke és a közte lévő fizikai közelséget, és ellenőrizze, hogy jól van-e a gyermeke. Az etológiai keret abban különbözik a szeparációs szorongástól, hogy az előbbi az állatvilágban is megfigyelhető.

Bowlby megfigyelései alapján öt olyan viselkedést különített el, amely születéstől hozzájárul a kötődés kialakulásához. Ezek a következők: a szopás, a csimpaszkodás, követés, sírás és a mosolygás. Ezek azok az első fizikai és környezetbeli kommunikációs eszközök, amelyeket a csecsemő arra használ, hogy kapcsolatba tudjon kerülni elsősorban anyjával, majd később más személyekkel is. Azt is fontos megjegyezni hogy ez nem csak az újszülöttnak segít a kapcsolat kialakításában, hanem az elsődleges gondozónak is. Bowlby már ekkor felhívja a figyelmet arra hogy az is nagyon fontos, hogy az anya érzékeny legyen gyermeke *“hívására”* (Hámori 2015).

Bowlby, Spitz megfigyeléseire hivatkozva, a mosoly fejlődésének vizsgálata során arra jutott, hogy három hónapos korukig a csecsemők nem tudatosan, azaz bárkire rámosolyognak. Körülbelül hat hónapos korukban kezdik megválogatni, hogy kire mosolyognak. Kilenc

hónaposan pedig már tudják, hogy kire mosolyognak. Az anya olyan személy, aki kitüntetett emberi tulajdonságokkal bír számára. S mint ilyen, számára pótolhatatlan. (Hámori 2015) (Berentés 2022)

3.2 A szeparációs szorongás szerepe a kötődésben

A szeparációs szorongás a kötődélmélet egy nagyon fontos témája, mely már kisgyermekes esetében is észrevehető. A szeparációs szorongás elmélete nagyon sok vitát gerjesztett. A kutatók nem értettek egyet abban, hogy hogyan alakul ki a gyerekekben ez az érzet. Bowlby, Hermann Imréhez hasonlóan úgy gondolta, hogy a szeparációs szorongás „elsődleges, veleszületetten hozott szorongásfajta, azaz nem tanult és nem is belső konfliktusból ered, mint ahogyan azt a pszichoanalízis elmélete gondolta. A szeparációs szorongás célja Bowlby szerint a kötődési rendszer válasz mintázatának aktiválása, és így az anyával való közelség keresése, veszély, fájdalom vagy egyéb stressz esetén.” (Hámori 2015, 25)

Ugyanúgy, ahogy a kötődésnél a viselkedés mintázata, a szeparációs szorongás is fokozatosan fejlődik, alakul ki, majd a gyermek körülbelül két éves korára monotropizálódik, azaz, az anyára irányul. Fontos megjegyezni, hogy egy kisgyermek csak akkor ismeri fel a veszélyt, ha már ismeri az idő és a tér fogalmát, illetve ha össze tudja kötni, hogy a dolgok időben és térben léteznek.

Bowlby összegyűjtötte, hogy milyen helyzetek válhatnak ki szeparációs szorongást gyerekeknél. Részben Harlow rézus majmokkal folytatott kísérletei, másrészt Robertson házi megfigyelései alapján három ilyen lehetőséget sorolt fel:

(1.) Helyzetek, amik külső veszélyt jelentenek és működésbe hozzák a menekülés vagy lefagyás ösztönvezérelt válaszrendszerét;

(2.) amikor az egyén úgy látja, hogy azok a külső feltételek, amelyek a biztonság élményét hoznák, hiányoznak;

(3.) olyan feltételek is, amikor az egyén érzékeli, hogy a biztonság forrása ugyan jelen van, de mégsem tudja betölteni a megnyugtató szerepét a szorongás enyhítésére.

Bowlby arra a megállapításra jutott, hogy az anya közelsége „kulcsinger a csecsemő szeparációs szorongásának csökkentéséhez” (Hámori 2015, 25)

Bowlby szerint a már járt tudó kisbaba, ha veszélyt érzékel, anyjához menekül, mert tudja, hogy az anya biztonságot nyújt számára. Itt visszautalnék arra, hogy Harlow majmokat

megfigyelve vizsgálta a szeparációs szorongást és annak következményeit. „Harlow vizsgálataiban az anyjuktól elkülönített majomcsecsemőket egy furcsa tárggyal megijesztették, mire azok a ketrecükben elhelyezett élettelen szőrányához menekülve kerestek megnyugvást.” (Hámori 2015, 26) Ez a vizsgálat is arra enged következtetni, hogy a fejlett élőlénynek nagyrésznél élete első szakaszában szüksége van biztonságot nyújtó közegre.

Egy, a kötődéssel foglalkozó másik pszichológus, Ainsworth, fontosnak tartotta, hogy ne csak a csecsemők szemszögéből vizsgálja meg a kötődést, hanem az anyák szemszögéből is. 1969-ben kidolgozta az anyai szenzitivitás skáláját. Ennek alapját főképpen az anyákkal készített interjúk és megfigyelések képezték. Megfigyelték az anya gyermekével szembeni otthoni viselkedését. A megfigyelései során különböző kategóriákba sorolta az anyákat szenzitivitás alapján:

(a) A megfigyelt anyák között előfordult olyan, aki ráhangolódik gyermeke érzéseire és megfelelően értelmezi azokat. Külön tudja kezelni saját és gyermeke érzéseit.

(b) A megfigyelték között voltak következtetlenül szenzitív anyák. Ez a típus nem mindig képes a gyermeke érzéseire ráhangolódni. Ez azt jelenti, hogy van, amikor teljes mértékben szenzitív csecsemője igényeit illetően, és van, amikor észre sem veszi, hogy a gyermeke jelez neki.

(c) „A kisbabák szempontjából a legkárosabb a nemszenzitív anya. Gyakran nem reagál, ha mégis, akkor nem a megfelelő időben, nem a megfelelő intenzitással gyermeke jelzéseire.” (Hámori 2015, 31) Nem mindig azt az igényt elégíti ki, amire a gyermekének szüksége van.

Az, hogy az anya a gyermeke nevelése során, milyen módon tölti be a biztonságot nyújtó személy szerepét, az nagyban függ attól, hogy az anya mennyire volt szenzitív a gyermeke igényeire csecsemő korában és így milyen köteléket alakítottak ki egymással. Bowlby, kutatásainak köszönhetően megállapította, hogy a csecsemő egy éves korára kialakul a kötődés és ennek működése az anya és gyermeke között. Ugyanakkor ez nem áll meg, hanem fejlődik, alakul. Például a beszéd kialakulásával a kötődés egy új szintre lép. Ebben az időben a gyermek gondolkodása megváltozik, mégpedig oly módon, hogy rájön, hogy az ő céljai lehetnek eltérőek az anyukája céljaitól.

3.3 A kötődés fajtái

Ainsworth és kutató társai egy úgynevezett 'idegen helyzet' gyakorlattal osztályozták a csecsemők kötődését (Hámori 2015). Azt vizsgálták, hogy egyes csecsemőkből milyen reakciót

vált ki a vizsgálatban kialakított 'idegen helyzet'. Ainsworth kutató társai segítségével három egyértelmű kötődési típust különített el:

- (1.) Biztonságos,
- (2.) bizonytalan-elkerülő, illetve
- (3.) bizonytalan-ambivalens.

A három kötődési típus rendezése után nem sokkal rájöttek, hogy van egy negyedik, tisztán kivehető kötődés típus is: a (4.) dezorganizált kötődés.

Fontos megemlíteni, hogy nem csak ez a négy kötődés típus figyelhető meg a csecsemőknél. Vannak nem osztályozható gyermekek, akik egyik kötődés típusba sem sorolhatók.

A kötődés típus kialakulásában nagy szerepe van annak, hogy az anya mennyire szenzitív gyermeke igényeire, valamint, hogy a környezeti tényezők mennyire adottak, vagyis, hogy az a környezet, amelybe a csecsemő beleszületett, hátráltatja vagy növeli az újszülött fizikai, értelmi és érzelmi fejlődését.

Ainsworth végül három nagy csoportot különböztetett meg a témában. A vizsgálat a következőképpen zajlott. A csecsemőt bevitték egy játékokkal teli terembe, majd megkérték az anyukát, hogy üljön le a terem sarkában egy székre. Csak akkor kommunikálhatott a gyermekkel, ha azt a gyermek kezdeményezte. A vizsgálat egy adott pontján az anyát megkérték, hogy távozzon a teremből, így egy pár percig a gyermek egyedül maradt. Azután a csecsemő számára idegen személy lépett be a terembe. Majd visszahívták az anyát. Itt vizsgálták azt, hogy a gyermek hogyan reagál, amikor az anya távozik, valamint az idegen személy jelenlétében való viselkedését. Az utolsó vizsgálati szempont pedig a gyermek reakciója, amikor az anya visszatér a terembe.

Az Ainsworth által felismert csoportosítás:

(1.) A *biztonságosan kötődőnek* nevezett gyermekek elégedettek és békések voltak anyjuk jelenlétében, önállóan és szívesen játszottak, de ha szükségük volt anyjukra, jelezték közelségkeresési igényüket.

(2.) A *bizonytalanul kötődő* gyermekek gyakrabban sírtak anyjuk jelenlétében, kevesebbet játszottak, és többet csüngtek anyjukon.

(3.) A *még nem-kötődők* ugyan elfoglalták magukat anyjuk jelenlétében, de nem mutatták jelét annak, hogy szükségük lenne rá (Hámori 2015).

3.4 A kötődés megközelítése egy másik szemszögből

Lukács Liza a korai kötődés fontosságát egy másik nézőpontból közelíti meg, nem az anya, hanem a gyermek szemszögéből. (Lukács 2020) Minden gyermek egy tükörként funkcionál a szülei számára. Úgy reagál a környezetére, ahogy a környezete is rá. A gyermek korai kötődési időszakában nagyon fontos szerepe van az anya viselkedésének, vagyis annak, ahogyan az anya viszonyul a gyermekéhez.

Mivel az ember alapvetően társas lény, ezért egész életében a megfelelő társat keresi. A kapcsolatainak minőségét nagyban meghatározza az, hogy csecsemő korában milyen kapcsolata volt az édesanyjával.

Kötődés fajták ebből a szempontból:

(1.) *A szorongó-ambivalens kötődés*: "Ölelj szorosan, engedj el!" Most akkor menjek vagy maradjak? Hangzik visszatérően a kérdés szorongó-ambivalens mintával kötődő ember életében. Ez a kötődésfajta a következőképpen nyilvánul meg. Nem egyértelmű a gyermek környezetében lévő személyek számára, hogy a gyermek mikor igényli, és mikor nem igényli a szeretet kinyilvánítását. Ugyanis egyszer eltolja magától a személyt, máskor meg azt igényli, hogy egyfolytában szeressék. Ennek kiváltó oka az, hogy az anyai szenzitivitás csecsemőkorban nem következetes a gyermek számára.

(2.) *A félelemteli (dezorganizált) kötődési minta*: Itt a gyermek teljes káoszban van. Mind fizikai, mind érzelmi szempontból magára van hagyva. A szülők legtöbbször valamilyen szenvedély betegséggel küzdenek, így a gyermeknek abban a tudatban kell felnőnie, hogy csak magára számíthat, és jobb, hogy ha szüleit békén hagyja. Ez a gyermek érzelmi fejlődése szempontjából nagyon megterhelő, mivel nagyon sok stresszel és félelemmel kell megküzdenie.

(3.) *A biztonságos kötődés*: Ez a kötődésfajta a legideálisabb a gyermek számára, mindenfajta szempontból. A gyermek mind fizikai, mind érzelmi biztonsága megvalósul, és úgy érzi, hogy teljes mértékben támaszkodhat és számíthat szüleire. A gyermek már pici korától kezdve tisztában van saját magával, mert gyakran kap pozitív visszajelzést. Ennek háttere, hogy csecsemőkorban az anyuka megfelelő mértékben szenzitív volt gyermeke igényeire és pontosan elégítette ki azokat.

(4.) *Szorongó elkerülő kötődés*: Ennek a kötődés fajtának a gyökere az, hogy az anya odafigyel a gyermeke igényeire, de nem jól értelmezte azokat. Ezért a gyermekben egy szorongás alakult ki, hogy nem értik őt. Ennek következménye az, hogy egy falat épít maga köré, amivel elzárja önmagát a pozitív és negatív élményektől egyaránt (Lukács 2020).

3.5. A kötődés vizsgálatok

Mindaz, amit a gyermek eddig tapasztalt, kiegészül egy új kommunikációs eszközzel, a beszéddel, a gyermek és a környezete részéről egyaránt. A beszéd kialakulásával a kötődés újra szerveződik. Ebben az életkorban összegezi az óvodás az eddigi kötődéssel kapcsolatos élményeit és reprezentálja őket. Nagyon fontos, hogy ebben az életkorban nem csak az eddig összegyűjtött tapasztalat van nagyon nagy hatással a gyermekre, hanem amit ebben az életkorban tapasztal. Mivel egy új kommunikációs eszköz került birtokába, így a tapasztalatai, érzelmei is teljesen más megvilágítást kapnak. (Hámori 2018) Ezt egy úgynevezett projektív módszerrel vizsgálják, mely azt állapítja meg, hogy a gyermeknek mennyire erős és milyen fajta a kötődése anyjához. A vizsgálat lényege az, hogy a gyermeknek olyan mesét vagy játékot állítanak elő, amelyben a kötődési mintázat megjelenhet. Továbbiakban felsorolok pár projektív módszert:

SAT (Separation Anxiety Test)

Ez a vizsgálat a szeparációs szorongást vizsgálja, képesszettekkel. A vizsgálat Klagsburn és Bowlby nevéhez fűződik. Elsősorban serdülők számára készítették, aztán átalakították, hogy óvodásoknak is megfelelő legyen. A teszt hat fényképből áll, mind a hat kép a szeparációs szorongás érzését hívja elő a gyermekből. (az eredeti ötlet Kaplan, Salamon és George ötlete).

Például a következő szituációk láthatók a képeken: az anya lefekteti a gyermeket és kimegy a szobából; a szülők a játszótéren messzebb küldik a gyereket játszani, mert kettesben szeretnének beszélgetni; a gyermek első napja az óvodában vagy iskolában - anyától való elválás pillanata; a szülők elutaznak, hétvégére a gyermeket a rokonokra hagyják.

A fentebb idézett Kaplan, Salamon valamint George olyan speciális kiértékelő rendszert találtak ki a SAT-ra, mely segítségével a kötődési mintázatokat tudták vizsgálni. Mégpedig úgy, hogy a vizsgálat közben azt vették figyelembe, hogy az egyes gyermekek mennyire voltak nyitottak a képek láttán, meg tudták-e fogalmazni érzéseiket, és tudtak-e megoldást találni a képen látható helyzet, probléma megoldására.

Kaplan hat éves kortól vizsgálta a gyermekeket. Fontos megjegyezni, hogy azokat a gyermekeket vizsgálta újra, akik egy éves korukban részt vettek az idegen helyzet vizsgálatban,

így már megvolt a csecsemőkori kötődés mintázatuk. Kaplan vizsgálata alapján a következő csoportosítás jött létre:

Kaplan osztályozása szerint biztonságosan kötődőnek (B) bizonyultak azok a gyermekek, akik fesztelenül beszéltek a helyzet keltette negatív érzéseikről és megoldást találtak a szeparációs szorongás okozta feszültségre is.

Az inaktív (A elkerülő) csoportba tartozó gyermekek észrevették a képen látott a szeparációs szorongásos jelenséget, de a helyzetet már nem tudták vagy nem is akarták megoldani.

Az ambivalens, azaz (C) csoportba tartozó gyerekek válaszai nem egyértelműek. Ellentmondásos érzelmeket fogalmaztak meg, például, hogy a képen látható gyerek haragszik a szüleiére, de szeretné, ha a szülei megbocsátanának neki.

A dezorientált kötődésű gyermekeknél (D) jellemző volt az oda nem illő érzelem, felnagyított félelmek és a történetek, melyek sürgősségesek voltak a feladat megoldás szempontjából. Ebből is lezűrhető, hogy a dezorientált kötődéssel rendelkező gyermekek szeparációs szorongás vagy bármilyen nagyobb feszültség következtében nem tudnak összeszedetten gondolkodni.

Kötődés felismerése játékkal, a babaház történetek módszere:

Ezt a vizsgálatot óvodáskorban három és hat éves kor között szokták használni. A vizsgálatot Bretherton és munkatársai dolgozták ki. A vizsgálat lényege, hogy a szakértő, aki éppen vizsgálja az adott gyermeket vagy gyermek csoportot játék segítségével, kötődési mintákat vizsgál. A játék során szituációkat állít elő, melyek segítségével a gyermekekből valamelyik kötődés mintázat fog kitűnni. A játékkészlet mindig adott: egy apát, egy anyát és két gyermeket tartalmaz, valamint nagyszülőket, és a lakáshoz tartozó bútorokat. A gyermekek közül az egyik fiú, a másik lány. A játék menete az, hogy a vizsgáló személy elkezd játszani, majd megkéri egy ponton a gyermeket, hogy folytassa ő a történetet. Ekkor a vizsgálatvezető megfigyelő lesz és a gyermek korának megfelelő kérdéseket tesz fel, érzelmeire, kapcsolataira összpontosítva.

A kötődés mérése otthoni helyzetben, a Q szortírozás eljárás:

Ennek a vizsgálatnak a lényege az, hogy a többivel ellentétben, otthoni környezetben vizsgálják a gyermek már kialakult kötődését. Megfigyelik mindennapi viselkedését természetes közegében. Ezt az eljárást két okból fejlesztették ki. Az egyik ok az volt, hogy Ainsworth családok viselkedését vizsgálta otthoni környezetben és azon belül a csecsemők

viselkedését a családban. A másik oka az volt, hogy azokat a gyermekeket vizsgálták, akik az idegen helyzet eljárásban nem tudtak részt venni. Vagy azért, mert a szülő nem tudta elvinni a gyermeket a vizsgálatra vagy azért, mert nem volt alkalmas a gyermek a vizsgálatra.

A vizsgálat menete: a szakértő kártyákat használ, egy-egy kártya egy viselkedést rejt. Összesen kilencven darab kártya van. A gyermeknek aszerint kell rendezni a kártyákat, hogy az adott viselkedés mennyire jellemző rá.

A Q szortírozásnak köszönhetően többek között arra jöhetünk rá, hogy az adott gyermek melyik csoportba, dimenzióba tartozik. Ez a vizsgálat elsősorban a biztonságosan kötődő gyermekek profiljára összpontosít. (Hátori 2018)

4. FEJEZET: A GYERMEKOTTHONBAN ÉLŐ GYERMEKEK KÖTŐDÉSÉNEK MINŐSÉGEI

Azért nehézkes biztonságos kötődést kialakítani egy gyermekotthonban élő gyermek számára, mert egyszerre öt-hat felnőtt vesz részt a folyamatos nevelésében, és „minden anya” más habitussal rendelkezik. Minden dolgozó különböző nevelési minta szerint próbálja a gyerekeket nevelni, mert otthonról egyénenként más-más kötődés mintákat hoz magával. A gyerekek, mivel eltérő kötődés mintákat tapasztalnak, a mindennapokban nem tudják eldönteni, hogy melyikre van szükségük, melyikkel azonosuljanak.

Védekező mechanizmusként először alkalmazkodni tanulnak meg a gyerekek. Értem ezalatt, hogy megpróbálják megismerni, felmérni az őket körülvevő személyeket, és ha már megismerték őket, akkor elkezdnek kötődési pontokat keresni. Általában mindenkit elfogadnak (mert nincs más lehetőségük), de egy-két emberhez ragaszkodnak igazán.

Schore szerint (Newton 2019) a csecsemő és a gondozója közötti interakciók jelentik az elsősorú hajtóerőt a gyerek fiziológiai és agyi fejlődésében. Tehát az, ha a születése pillanatától törődünk gyermekünkkel, ez a későbbiekben elősegíti a biztonságos kötődés kialakulását.

Ez az, ami kimarad a gyermekvédelmi intézményekben nevelkedett gyermekek életéből: a biztonságos kötődés lehetősége.

Alapvetően az a probléma, hogy vannak gyerekek, akik már csecsemőkorban intézetbe kerülnek, ahol legtöbbször kivitelezhetetlen a maradandó kötődés kialakítása. A gondozók fluktuációja sokszor problémát okoz a gyermekek érzelmi szükségleteit illetően. Ugyanakkor ezeknek a gyermekeknek, mint minden embernek, szüksége van kötődésre, mert a kötődésen keresztül is tanulják, hogy később milyen szülők legyenek. Szeretném kihangsúlyozni, hogy a nevelők, akik ezekkel a gyermekekkel foglalkoznak, a követendő mintát jelentik a gyermekek életében. Tehát valójában rajtuk múlik, hogy milyen felnőttek lesznek ezekből a gyermekekből. Ugyanúgy, mint egy szülő esetében. (Homoki és Rácz 2021)

5. FEJEZET: A SZAKEMBEREKEL VÉGZETT INTERJÚK ELEMZÉSE

A kutatásom során interjúkat készítettem gyermekvédelmi intézményekben dolgozó szakemberekkel. Olyan szakemberekkel, akik egy intézményben, és olyanokkal, akik nem csak egy adott intézményben dolgoznak, hanem több feladatot is ellátnak egyszerre több intézményben. A szakemberekkel készített interjúk során törekedtem arra, hogy a rendszerben más-más helyen és pozícióban dolgozó embereket szólaltassak meg. Azért tartottam ezt fontosnak, hogy minél jobban ráláthassak arra, hogy a különböző munkakörben lévő szakemberek hogyan látják a rendszerben nevelkedett gyermekek kötődési mintáit és lehetőségeit. Öt szakemberrel készítettem interjút, és a következőkben ezt az öt interjút fogom elemezni.

5.1. A különböző szakemberek munkaköreinek bemutatása

A következő szakemberekkel készítettem interjút: a Károlyi István Gyermekközpont igazgatóhelyettesével, a Károlyi István Gyermekközpont Különleges Otthon otthonvezetőjével, a Károlyi István Gyermekközpont Különleges Otthon egyik nevelőjével, továbbá ugyanezen intézmény gyógytornászával, illetve az Állami Gyermekvédelmi Szakellátás Pest vármegyére vonatkozó részének igazgatójával, aki a gyermekvédelem szerteágazó területein dolgozott, ezért széles látókörrel rendelkezik erről a szakterületről annak köszönhetően, hogy bejárta a ranglétrát.

Az interjúk során bepillantást nyerhettem a különböző munkaterületek feladataiba. A Károlyi István Gyermekközpont igazgatóhelyettesének munkakörébe tartozik minden olyan szakmai feladat, ami az intézményi alapidokumentumokkal és az ellátott gyerekekkel, fiatal felnőttekkel kapcsolatos. Az igazgatóhelyettes asszony felel a szakmai program megvalósításáért, aminek részét képezik azok a szakmai értékek, alapelvek és módszertani alapvetések, amit az intézmény fontosnak tart. A szakmai program a gyakorlatban a gyerekek életének minden részét szabályozza, amíg ebben az intézményben tartózkodnak. Ez magában foglalja a napi ellátási, gondozási, testi, szellemi és lelki fejlesztési feladatokat. Az igazgatóhelyettes feladata, hogy felügyelje a szakmai program betartását és jogszabályi megfelelőségét. Az igazgatóhelyettesi munkakör másik nagy feladatrésze a gyermekekkel kapcsolatos dokumentáció felügyelése, valamint a gyámhatósági határozat betartatása, mely magában foglalja a gyermekek családjukkal való kapcsolattartás szabályos megvalósulását és a gyámhatóság felé ennek igazolását. Az egyéni gondozási, nevelési terv kidolgozása, a szakmai teammel való megbeszélések szervezése, és a megvalósítás felügyelete is az ő hatáskörébe

tartozik. Az állam által előírt kötelezettségek, mint például a zsebpénz átadása, majd ezekről való elszámolások biztosításának ellenőrzése is fontos feladata.

Az otthonvezető asszony munkakörébe tartozik a csoportban dolgozó felnőttek, nevelők, gyermekfelügyelők beosztásának elkészítése, gazdasági feladatok, bevásárlás, tanulmányi előmenetel felügyelete, orvosi kontroll vizsgálatok időpontjának számon tartása és időpontegyeztetés, valamint rendszeres szakmai megbeszélések tartása az otthon dolgozóival, rendszeres kommunikáció biztosítása a csoportok között, és a gyámokkal való kapcsolattartás.

A Károlyi István Gyermekközpontban dolgozó nevelő a tizenkétéves tapasztalatáról beszélt, mint utógondozó nevelő és az utógondozó csoport vezetője. *„Nagyon szerencsés voltam, mert igaz, hogy a hagyományos csoport éppen ekkor szűnt meg, de az új utógondozói csoportomba az én gyerekeim nagy része került be, így tudtam, hogy mit tudnak, mit várhatok el tőlük és ez nagy könnyebbséget jelentett számomra.”* Az intézményben sokáig nem volt utógondozói ellátás, majd azok a növendékek, akik ott nőttek fel és visszamentek dolgozni az intézménybe, elmondták tapasztalataikat arról, hogy milyen nehézségekkel jár az önálló élet kialakítása. A gyermekvédelmi törvény kiterjesztette a gyermekvédelmi gondoskodásban élő gyermekek, fiatalok intézményben való tartózkodását. Ezzel lehetőséget ad arra, hogy ha a fiatal tanul, akkor harminc éves koráig igénybeveheti az utógondozói ellátást. A csoportban dolgozó nevelők, gondozók már nem nevelik, hanem inkább segítik az ott élő fiatalokat, próbálják arra ösztönözni, hogy minél önállóbbak legyenek. *„Nehéz volt megszoknom, hogy itt már nem segítek mindenben a gyerekeknek, főleg úgy, hogy sokukat kiskora óta ismertem. Itt már fontos volt, hogy csak annyit segítsünk, amennyire szükségük van. Ha meg tudják önállóan oldani az adott helyzetet, akkor csak támaszként vagyunk ott.”*

Az interjúalanyom a csoportban fontosnak tartotta az ünnepek megtartását. A közös előkészületekkel a fiatalok megtanulták, hogy hogyan készüljenek fel egy eseményre, valamint, hogy hogyan osszák be az idejüket egy ilyen mozgalmas időszakban is. Ezek a készségek később nagy hasznukra válhatnak, amikor már saját családjuk lesz.

Az utógondozói csoportban gyakori téma az intézményből való kikerülés utáni önálló életvitel. Éppen ezért nem csak a tanulásra kellett odafigyelniük az ott tartózkodó fiatal felnőtteknek. Arra is készültek, hogy hogyan kell munkát keresni, hogyan kell viselkedni egy állásinterjún, hogyan kell szakmai önéletrajzot írni. Voltak olyan délutánok, amikor ezt gyakorolták, állást kerestek az interneten. Interjúalanyom fontosnak tartotta azt is, hogy a házirendet komolyan betartsák, szabálykövetőek legyenek, mert az segíti majd az együttélést másokkal.

A Károlyi István Gyermekközpont gyógytornásza a különleges gyermekotthoni csoportok mozgáskorlátozott gyerekeivel foglalkozik. Már 2006-tól dolgozott az intézményben, de a gyés után más irányt vett a pályája. Az akkori igazgató nem támogatta, hogy részmunkaidőben segítse az intézmény munkáját. 2023. októberétől kérte fel a jelenlegi igazgató, hogy gyógytornászi feladatokat lásson el rész munkaidőben. A gyerekek mozgásának javításában tevékenykedik. Azokra a gyerekekre koncentrál, akiknek az iskolai mozgásfejlesztés mellett szükségük van további fejlesztésre, vagy oktatási intézményük ezt nem biztosítja. Itteni munkája mellett középiskolai tanárként és osztályfőnökként is dolgozik.

Az Állami Gyermekvédelmi Szakellátás Pest vármegyére vonatkozó részének igazgatója szociálpedagógus diplomája megszerzése után gyermekotthonban, majd javítóintézetben dolgozott. Enyhe értelmi fogyatékos gyermekekkel foglalkozott, majd néhány hónap után a rákospalotai leány-javítóintézetben vállalt munkát. Itt nevelői feladatokat látott el. Ezután egy gyámhivatalban helyezkedett el. Szakmai továbbfejlődése érdekében a központi hivatalban is dolgozott. *„Szociális ellátások közül olyan szolgáltatásoknak a szakmai támogatását végztem, akik az elesett embereken segítettek.”* Ezután a Károlyi István Gyermekközpont akkori igazgatója felkérte, hogy igazgatóhelyettesként segítse az ő munkáját. *„Nagyon régi álmom vált valóra, mivel az én szüleim is gyermekotthonban dolgoztak. Mi a gyermekotthonon belül egy szolgálati lakásban éltünk. Testvéremmel sokat játszottunk az otthonban élő gyermekekkel. Valószínű, hogy ez is egy olyan élmény volt, ami az én szakmai utamat befolyásolta.”* Nagyon élvezte az ott töltött éveket, sokat tapasztalatot szerzett, elmondása szerint nagy hatással volt rá az elhivatott nevelők példája. Ezt követően az Állami Gyermekvédelmi Szakellátás Pest vármegyére vonatkozó részének igazgatója lett.

5.2. A rendszerben történő nevelés hatásai a gyermekekre, a kötődés szempontjából

Bár interjúalanyaim nagyon különböző munkakörökben dolgoznak, és más-más helyzetből és szintről látnak rá a rendszerben történő nevelésre, mégis nagyon egybecsengő az, amit az itt nevelkedő gyermekek másokhoz történő kötődéséről mondanak.

Igazgató asszony beszélt arról, hogy mennyire felzaklatja a gyermekeket, amikor időként hazamennek vérszerinti szüleikhez, mert hiába nem biztosítottak a szülőnél a feltételek, a gyerekek egyfajta kettősséget élnek meg, kötődnének a vérszerinti szüleikhez, de a biztonságot számukra az intézmény nyújtja. *„Nem mindig jó. Jogila, viszont ők a szülők.”*

Persze ez egy nagyon komplex, összetett téma. *„Volt már olyan, hogy valamelyik gyermek, úgy jött haza – vissza a gyermekotthonba – hogy arról mesélt, hogy az apukája részeg volt egész hétvégén. Nem gondolom, hogy ez jó a gyermeknek, hogy egy részeg apa mellett töltötte a hétvégéjét. Mert ez félelmet kelthet benne. Az igazság az, hogy leendő szakemberként ezt te pontosan tudod, hogy létezik a gyermekbántalmazás jelensége is. Tehát ha bebizonyosodik, hogy egy gyermeket bántalmaztak, akkor a szülőnek nincsen kapcsolattartási joga. Amikor a gyerekek a szülőktől visszaérkeznek az otthonba, gyakran érzelmileg feldúltak és nem tudják hova tartoznak és beletelik néhány napba míg visszaszoknak a gyermekotthon napirendjéhez.”*

Egy másik szakember, az otthon vezetője nagyon konkrétan nyilatkozott arról, hogy mik okoznak nehezséget a kötődés kialakulásában és annak milyen következményei lehetnek. Véleménye szerint gyermekekkel nem lehet kötődés nélkül dolgozni, bár az, hogy a gyerekekkel milyen szoros a kapcsolata egy nevelőnek, nagyban meghatározza, hogy mennyire szenzitív beállítottságú.” *Nagyon sokan nem értik ezt, és állandóan azzal példálózunk, hogy ez szakmailag nem helyes, így szakmaiság, úgy szakmaiság, könyörgöm, nem bútort gyártunk, nem futószalag mellett állunk, hanem hús-vér gyerekeket nevelünk. Ha mi nem neveljük beléjük a kötődést, ha nem tudják, hogy milyen kötődni, akkor milyen fiatal felnőtteket engedünk ki a világba?!”*

A Fóti Gyermekotthon gyógytornásza a gyerekekhez való kötődésről ezt gondolja: *„ha nincsen kötődés és nincsen kapcsolat, akkor a gyerek nem fogja tudni belső indítatásból megcsinálni azt, amit kvázi a felnőtt kér tőle. Ha megkérsz valamit, hogy csinálja meg, és azt azért csinálja meg, mert fél attól, hogy annak következménye van, ha nem csinálja meg, vagy azért csinálja meg mert egy felnőtt ezt kérte, és neki ez a kötelező, akkor az nem válik a belső énjévé a gyereknek, nem válik egy értékke a számára, hanem megcsinálja, mert meg kell. De szerintem a mozgás is, a tanítás is, ... mindegy, hogy mit adunk át, akkor válik a belső énjévé, hogyha ezt ő elfogadja azt a felnőttet, ha valamilyen érzelmi kapcsolat van köztük.”* A nevelést könnyebb úgy megvalósítani ha a pozitív érzelmek kötik a gyermeket a felnőtthez. Az alapvető szülő-gyerek kapcsolat mintáit veszi alapul a gyógytornászi munka során is.

Az Állami Gyermekvédelmi Szakellátás Pest vármegyére vonatkozó részének igazgatója mint széles látókörrel rendelkező szakember, a következőket mondta a gyermekvédelmi rendszerben kialakult kötődésről: *„Én azt gondolom, hogy a kötődés, a kötődésnek a kialakulása egy gondozó és egy gondozott gyermek között az az egyik legfontosabb dolog, hiszen anélkül nem teljesülhet az a dolog, hogy egy gyermek, akiben sajnos törvényszerűen*

sérülések keletkeztek, hiszen nem tud a saját családjában nevelkedni, ennek a gyermeknek sérülései elkezdjenek begyógyulni. Én azt gondolom, hogy ahhoz, hogy a sérülések és a traumák gyógyulni tudjanak, ahhoz meleg szeretetteljes otthonra és megértő személyekre van szükség. Ahhoz, hogy valaki bízni tudjon a világban, hogy elhiggye, hogy önmaga képes elvégezni dolgokat, önállóan boldogulni a világban, ahhoz elengedhetetlen az, hogy olyan személyekkel vagy legalább egy személlyel legyen kapcsolata, akihez bizalmi kapcsolat fűzi, akihez fordulhat bátran, bármi gondja akad. Ez a gyermekvédelmi szakmában az én véleményem szerint elengedhetetlen. Természetesen ezt a gyermeknek és a szakembernek is tudnia kell, hogy ez nem egy szülő gyermek kapcsolat, viszont ez nem azt jelenti, hogy a bizalom a szeretet az értő közelség nem alakulhatnak ki a gyermek és a szakember között. Sőt ez fontos is. Hiszen alapvetően azok a gyermekek, akik arra kényszerülnek, gyermekotthonban nőjenek fel, szinte legtöbb esetben önértékelési problémákkal küzdenek. Nagyon nehéz az ő önálló életkezdésük és a felnövekedésük minden fázisa azért, mert nem képesek bízni saját magukban. S ezt a bizalmat a gyerekek nem fogják tudni saját maguktól megszerezni csak akkor, ha valaki segíti őket ebben. Segíti valaki őket abban, hogy bízzanak saját magukban, megismerjék és megtanulják szeretni magukat. Ez csak akkor lehet, ha a gyerekeknek van olyan személyes kapcsolata, akikben tudnak bízni, és akik értő szeretettel, figyelemmel vannak irántuk.”

5.3. Lehetőségek a rendszerben való nevelésben a pozitív kötődési minták kialakulásához

Az otthon vezetője nagyon hangsúlyozta, hogy minden gyermekhez máshogy kell közelíteni, ennek megvalósítása sem egyszerű, de örömteli. A gyerekek 'Anyunak' szólítják, mely szerinte a kötődés szempontjából pozitív. Esetében az, hogy nem születhetett saját gyermeke, szerepet játszott abban, hogy szinte anyai szerepkörbe került a csoportjában. Csoportvezetőként próbálta azt a mintát átadni a gyerekeknek, amit a saját családjánál tapasztalt.

Otthonvezetőként szeretné megvalósítani, hogy a Fóti Gyermekotthonban is legyen egy tizennyolc éven felülieknek kialakított szociális otthon. Így az utógondozásból kikerült fiataloknak, akik mozgáskorlátozottak, de kis segítséggel képesek önálló életre, állandó lakhatást biztosítson felnőtt éveikre. Ezt problémának látja az egész ország területén. Véleménye szerint kevés olyan intézmény van, ami megfelelő lenne ezeknek a fiataloknak.

Beszélgetésünk során a kötődés és az elválás témája is felmerült. *„Minden családban eljön a pillanat, hogy a gyerekek kirepülnek a házból, és mivel mi tényleg családként éltünk, tényleg kötődés van köztem és köztetek, én úgy gondolom, hogy ezt úgy kell felfogni, hogy XY nagykorú lett, elérte azt a kort... Ahogy a családban is, egy gyermek felnőtt, huszonéves lesz, férjhez megy, elhagyja a családot. nem mindig van meg a mindennapi kapcsolat, pláne, ha más városba költöznek, de attól az anyukája az anyukája marad, nekem te a gyerekem maradsz és ezt így kell felfogni.”* Úgy gondolja, átadta azokat az értékeket, melyek fontosak az élethez, viszont mindenki úgy rendelkezik ezzel a megszerzett tudással, ahogy szeretne. Pályája során volt olyan fiatal felnőtt, aki sajnos nem állja meg a helyét a felnőtt világban, de szerencsére a többség igen és nagyon büszke rájuk.

Fontosnak véli a növendékeivel tartani kapcsolatot azután is, hogy ők már önálló életet élnek. *„Én azt tudom mondani, hogy a huszonnyolc év alatt a munkám során, azok a gyerekek, akik kikerültek a kezem alól, mindegyikkel tartom a kapcsolatot.”*

Az utógondozásban dolgozó szakember az interjúban elmondta, hogy mennyire fontosnak tartja a kapcsolattartást a fiatalokkal az intézményből való távozásuk után is. *„Amikor a fiatalok kikerülnek az utógondozói otthonból, szinte hetente telefonálnak, írnak. Egyesek a tanácsunkat kérik vagy a véleményünkre kíváncsiak. Aztán ritkábban, például ünnepek, jeles napok alkalmával jelentkeznek. Volt, aki az esküvőjére hívott meg minket, nevelőket. A családját képviseltük, ami nagyon megtisztelő volt.*

Néhányukkal most, az eltelt évek ellenére is tartjuk a kapcsolatot. Róluk tudom, hogy megnyugtatóan alakult az életük. Ahogy eltervezték: tanulnak, dolgoznak, családot alapítottak, gyermekeik vannak.

Az évek múltával egyre ritkábban írunk, beszélünk. Úgy gondolom, ez rendjén van így. Önállóak, a saját lábukon állnak, nincs szükségük a nevelők támogatására. Ha beszélgetünk, inkább a közös emlékeket elevenítjük fel.” Számára nagyon meghatározó és pozitív élmény volt ez a tizenkét év, amit az utógondozásban töltött. Az a tapasztalata, hogy a fiataloknak nagy szükségük van az utógondozói ellátásra. Mert ebben a pár évben koncentráltan az önállóságra készülnek fel.

A gyermekotthon gyógytornásza azt tartja, a gyerekekkel való foglalkozás során, hogy ha szeretetettel fordulunk egy gyerekhez, akkor fejleszhető legeredményesebben. A főti gyerekek szeretik, mert a mozgásfejlesztés mellett őszinte érdeklődéssel fordul feléjük, így a gyerekek

nagy bizalmát élvezi. A gyerekek úgy érzik, hogy megoszthatják vele örömeiket és aggodalmaikat, melyek feloldásában mindig próbál segíteni.

„Hogy mi a belső motivációm? Én azt nem tudom, hogy mi a belső motivációm. Mindig is gyerekekkel akartam foglalkozni. Az anyukám is gyerekekkel foglalkozott. A szeretetet, azt hiszem. Tudom, hogy ez olyan közhelynek hangzik, a tanításban is, a gyógytornában is. Tehát, hogy a gyereket kell szeretni, és onnantól kezdve mindegy, hogy mit csinálsz vele. És hogyha a gyerek érzi ezt a szeretetet, akkor mindent megcsinál, legyen szó matematikáról, legyen szó mozgásról.”

5.4. A szakemberekkel készített interjúk összegzése

Amit mind az öt interjúalanyom fontosnak tartott, hogy a gyermek találjon magának olyan személyt, akihez kötődni tud, akinek meg tud nyílni, akinek el tudja mondani, hogy hogyan érzi magát, mi van benne, miket élt át. Azt is hangsúlyozták az interjúkban, hogy nagyon fontos a nevelő személye, hogy biztonságot teremtsen, elfogadja és szeresse a gyermeket. Minden gyermeknek szüksége van szeretetre ahhoz, hogy normális felnőtt válljon belőle. Mind az öten arra törekszenek, hogy ezt a szeretetet megadják valamilyen módon a rájukbízottaknak.

Néhányan beszéltek róla, és én magam is nagyon fontosnak tartom, hogy az a csoport, ahol a gyermek a mindennapjait éli, egyfajta családjává válhasson. Ugyanakkor elengedhetetlen szem előtt tartani, hogy a nevelő, vagy esetleg nevelők, nem a gyermek vér szerinti szülei, így bizonyos határokat muszáj meghúzni és azokat meg is tartani.

Amit még nagyon fontosnak tartottak, a gondozott kikerülése utáni kapcsolattartás. A gondozottnak biztonságot ad, a nevelőnek pedig egy visszajelzés arról, hogy hol tart a fiatal, hogyan boldogul az életben.

6. FEJEZET: INTERJÚK GYERMEKVÉDELMI RENDSZERBEN NEVELKEDETT, MÉG A RENDSZERBEN LÉVŐ UTÓGONDOZOTT FIATALOKKAL

A kutatásom során interjúkat készítettem a gyermekvédelmi rendszerben élő utógondozott fiatal felnőtt személyekkel, gyermekvédelmi rendszerben nevelkedett, de már önálló életvitellel rendelkező felnőttekkel.

6.1. Az intézménybe való bekerülés, valamint az ott töltött évek megélése

Az első alany (X1), nő, tizennégy éves korában került be a főtí gyermekotthonba három testvérével együtt. Az interjú során elmondta, hogy bár családban nevelkedtek, úgy érezte, hogy az intézmény sokkal többet nyújt számára, mint a családja, mind fizikai, mind érzelmi biztonság tekintetében. Fiatal kora ellenére úgy érezte, nagyon nagy felelősség hárult rá amiatt, mert édesanyja mentális betegséggel küzdött. Azáltal, hogy bekerült az otthonba, ez a teher lekerült válláról. Ahogy ő fogalmazta: *„Szóval eleinte minden nagyon szép és jó volt, na meg ugye az ember hirtelen megkapja mindazt, ami amúgy természetes lenne, hogy az jár neki, mivel mi nélkülözésben éltünk, ez fenomenális élmény volt eleinte.”* Elmondása szerint az iskolai előmenetelét is könnyebbé tette a környezetváltozás.

Következő interjúalanyom férfi (Y1), nyolcéves korában került be a Károlyi István Gyermekközpontba három kisebb testvérével együtt. A bekerülés időszakát nagyon nehezen élte meg, de miután rájött, hogy biztonságban van, elkezdte magát jól érezni, társaival barátságos volt és mivel ő volt a csoportban az egyik legidősebb gyerek, így a kicsik felnéztek rá. Egy idő után a közösség központi alakjává vált. Nagyon fontos volt számára az ott töltött éveik alatt, hogy kisebb öccseit biztonságban tudja. Arra a kérdésre, hogy hogyan élte meg a gyermekcsoportban töltött éveit, a következőket válaszolta: *„Hálás voltam, hogy olyan a 'gyeri' amilyen, én szerettem a nevelőimet, szerintem nekem majdnem mindenkivel jó kapcsolatom volt.”*

A harmadik ember, akivel interjút készítettem, egy 22 éves férfi (Y2), aki négy éves korában került be az otthonba. Ő egy másik helyről érkezett, tele volt félelmekkel és szorongásokkal, napokon keresztül sírt, illetve egy ideig agresszíven viselkedett. Később kiderült, hogy ezt az agressziót nem kezelt ételallergia okozta, amit az új helyen észrevettek, és azonnal kezeltek is. Elmondása szerint nagyon pozitívan élte meg a bent töltött éveket, nagyon szerette a társait, jól kijött velük. Beszélgetésünk során elmondta, hogy kiskorában jó

tanuló volt, mert úgy érezte odafigyelnek rá, viszont felsősként már elvitte a figyelmét a bulizás és a barátok.

Következő interjúalanyom, huszonkilenc éves férfi (Y3), aki csecsemőkorában került be a gyermekvédelembe. Csecsemőotthonban volt öt-hat éves koráig. Azután Mátészalkára került intézetbe. Már itt negatív hatások érték őt, amik meghatározták a későbbiekben az emberekhez való viszonyát. Ezután Újfehértóra került nevelőszülőkhöz, testvéreivel együtt. Véleménye szerint ők nem voltak alkalmasak szülői feladatok ellátására, sem fizikai, sem érzelmi tekintetben. Elmondta, hogy sok traumatikus élményt szenvedett el a testvéreivel együtt. Tizenhét éves korában elkerült a nevelőszülőktől. Plusz érzelmi megterhelést jelentett számára, hogy a testvéreitől külön kellett válnia. A sok lelki megrázkódtatás miatt öngyilkosságot kísérelt meg. Életének következő állomása a nyírbátori lakóotthon volt. Ott is problémák voltak vele, ami kihatott az iskolai előmenetelére. Az is problémát jelentett számára, hogy egyedül volt roma nemzetiségű az iskolában. Ebben az időszakban kezdődtek el nála a droggal kapcsolatos problémák. Kezdetben csak gyengébb szerekkel próbálkozott, aztán teljes mértékben drogfüggővé vált. Miután betöltötte a tizennyolcadik életévét, Tiszadobra került utógondozói ellátásba.

Következő interjúalany: férfi (Y4), negyven éves, tizenöt éves korában került gyermekvédelmi gondoskodásba. Előtte a nagymamája nevelte. Nagymamájával való viszonya kiegyensúlyozott volt, igazából őt tekintette anyukájának. Véleménye szerint olyan példát mutatott neki, amely egész későbbi életét meghatározta. Édesanyja időnként meglátogatta, felszínes kapcsolat volt köztük. Édesapját nem ismeri. Tiszadobi gyermekotthonba kerülése után, minden hétvégén hazajárt nagymamájához, tehát így a kapcsolat meg tudott maradni.

Következő interjúalany: nő (X2), negyvenhat éves, nyolc éves korában került be gyermekvédelmi gondoskodásba. Nyolc éves koráig a családjában nevelkedett, aztán az anyukája úgy döntött, hogy mivel nem tudja biztosítani a megfelelő körülményeket a gyermekei számára, intézetbe adja őket. Tizenhárom éves korában Zamárdiból Főtra került testvéreivel együtt. Arra a kérdésre, hogy hogy élte meg a gyermekvédelmi rendszerbe való bekerülést, azt válaszolta, hogy először nehezen, de aztán keresett magának olyan elfoglaltságokat, amelyek segítettek átvészelni a nehéz időszakot. Például sportolt, kézilabdázott, tornázott. A nevelői is sokat segítettek abban, hogy minél hamarabb alkalmazkodjon az új helyzethez. A látogatási idő nagyon felzaklatta őt és a testvéreit, mert tudták, hogy hiába van látogatási idő, nem biztos, hogy őket is meglátogatják. Miután beleszokott az intézeti életformába, elkezdett barátkozni.

Visszagondolva úgy érzi, hogy a legjobb, ami történhetett vele, hogy bekerült a Fóti Gyermekotthonba (akkor Gyermekváros).

6.2. A kötődés megélésének lehetőségei az intézményben

X1 válaszából kirajzolódik, hogy társaival jól kijött, szerette őket, valamint a nevelők között is talált olyat, akivel meg tudott osztani bizalmasan személyes érzéseket és gondolatokat.

Y1 A felnőttekkel szívesen beszélgetett, de nem volt olyan személy, akivel bensőséges kapcsolatot tudott volna megélni.

Y2 életében volt egy személy, akihez úgy fordult, mintha az anyukája lenne. *„Semleges kapcsolat volt mindenkivel, kivéve a nevelő anyukámmal, vele meg tudtam osztani mindent, és most is meg tudok vele osztani mindent, nagyjából.”* Az interjúra során úgy emlegette, hogy ő a nevelőanyja.

Y3 úgy nyilatkozott, hogy húsz éves korától volt egy szociális szakember aki a hajléktalanszállón foglalkozott vele. *„Ő egy nagyon jó ember. Hitt bennem. Olyan dolgokat ébresztett fel bennem, ami azt hittem már nincs meg bennem. Nyilván a sok trauma, a csalódás után, az ember a világot utálja, és azt hiszi, hogy minden ember rossz.”* Ő segített neki önbizalmát, önértékelését, magába és emberekbe vetett hitét pozitív irányba megváltoztatni. Elmondása szerint közös munkájuk kezdetén, támadta őt, nem engedte, hogy segítsen neki, azt hitte, hogy ő is csak bántani akarja. Idővel a szakember kitartásának és szaktudásának köszönhetően, interjúalanyom együttműködővé vált.

Y4 röviden csak annyit mondott, hogy a Tiszadobon kialakult kapcsolatait fenntartja, nevelőit szerette.

X2 arra a kérdésre, hogy volt-e olyan felnőtt személy az életében, akivel meg tudta osztani pozitív, negatív élményeit, érzéseit, azt válaszolta, igen. Az interjú során többször is kihangsúlyozta, hogy nagyon jó nevelők foglalkoztak vele.

6.3. Az utógondozás valamint gyermekvédelmi rendszerből való kikerülés megélése

Utógondozói ellátásnak nevezzük, amikor a fiatalok az intézményhez tartoznak, de már tanulják a minél önállóbb életvitelt. Önállóan kell a saját pénzüket és idejüket beosztani, valamint az orvosi vizsgáataikat intézni. Ebben a státuszban a fiatalnak mindenképp valamilyen tanulmányt kell végeznie, és emellett, dolgozhat is. Nincs állandó segítség

mellettük, de ha rászorulnak, kérhetnek és kapnak segítséget. A Károlyi István Gyermekközpontban az 1997. évi XXXI. törvény alapján vezették be az utógondozói ellátást. (Jogtár 1997)

X1 az utógondozói ellátásról azt mondta, hogy bár az elején nehéz volt mindenre (pénz beosztása, időbeosztás, orvosi vizsgálatok intézése) odafigyelni, mégis nagyon élvezte ezt a fajta szabadságot, önállóbbnak kellett lennie. Az utógondozotti éveket nagyon pozitívan élte meg, élvezte az önállósággal járó szabadságot és hogy kicsit már felnőttnek érezhette magát.

Az is egy interjú kérdés volt, hogy az utógondozási időszak vége felé milyen érzések kavargtak benne, késznek érezte-e magát az önálló életre. Azt válaszolta a kérdésekre, hogy „*én szerettem utógondozott is lenni.*”, valamint kifejtette, hogy nagyjából késznek érezte magát és várta hogy milyen új kalandok fognak elé kerülni az életben. Úgy érzi a munka világában jól meg tudja állni a helyét, most éppen külföldön dolgozik. Érdekel az is, hogy tartja-e az ott megismert emberekkel a kapcsolatot. Úgy nyilatkozott, hogy nem rendszeresen, de van pár ember, akivel még ma is beszél. Azt mondta, hogy sokkal több emberrel volt jóban, mint amennyivel most tartja a kapcsolatot, de ezek a kapcsolatok már az otthonban megromlottak. Úgy érezte, hogy amikor felsőoktatásba került, hirtelen mindenkit az érdekelt, hogy végezze el az iskolát és az kevésbé, hogy hogy érzi magát. Véleményként azt mondta el, hogy szerinte az intézmény túlságosan bezár, így az ott felnövő gyerekek nem feltétlenül tapasztalják meg az önálló élet nehézségeit és szabadságát egyaránt.

Y1 az utógondozói éveket nagyon pozitívan élte meg, élvezte az önállósággal járó szabadságot és hogy kicsit már felnőttnek érezhette magát.

Y2 a rossz tanulmányi eredménye miatt nagyon hamar kikerült az intézmény falai közül, amire érzelmileg és minden más szempontból felkészületlennek érezte magát. Nagyon kevés ideig volt lehetősége megtapasztalni az utógondozói ellátás hasznosságát. Úgy nyilatkozott, hogy nagyon nehezen élte meg, amikor rájött, hogy milyen nehéz az igazi felnőtt élet. Úgy érezte még nincs kész arra, hogy kiköltözzön az otthonból. „*Rossz érzések voltak bennem...* Hálát érez amiatt, hogy gyerekkorában sokat foglalkoztak vele, de mégis úgy érzi, hogy „tudatlanként” ment ki a világba és azt is elmondta, hogy nem feltétlenül a nevelők, hanem inkább az intézmény profiljának hibája. „*Hálás vagyok, amit tanítottak bent, de életre nem tanítottak meg.*”

X2 utógondozott is volt, de nem sokáig, mert Kisalagon akkor alakítottak ki *életkezdő otthont* és ő odakerült. Ott sem volt sokáig, mert betöltötte a tizennyolcadik életévét és

összeházasodott jelenlegi férjével, akit már tizennégy éves kora óta ismer. Hozzájuk járt ünnepekre, elmondható, hogy nagyon szoros kapcsolat alakult ki, nemcsak a két fiatal, hanem közte és a fiú családja között is. A következő lépés a családalapítás volt. Az önálló életvitel a kikerülés után számára is nagy nehézséget okozott. Az önállósággal való szabadságot ennek ellenére nagyon élvezte. Tudta jól, hogy ő nem szeretne albérletbe menni és mivel jó tanuló, jó sportoló volt, az akkori igazgató felajánlotta neki egy ingatlant, amit az igazgató úr nem használt. Azt is tudta, hogy ezt ő önállóan nem tudja finanszírozni, ezért a két testvérével összefogva kifizették az ingatlant.

6.4. Jelen élet és a jövőbeli tervek

X1 a társas kapcsolatairól, azok kezeléséről azt mondta, hogy szerintem könnyen barátkozik, viszont nincs túl sok barátja, jelenleg párkapcsolatban él, de úgy érzi az sem a legkiegyensúlyozottabb. Záró kérdésként azt tettem fel, hogy milyen céljai vannak a jövőre nézve. Azt mondta, szeretne ott külföldön gyógypedagógusként elhelyezkedni, több barátot szerezni.

Y1 fontosnak tartotta, és tartja a mai napig, hogy a testvérei számára példaként próbálja meg élni az életét, ezért is tartotta fontosnak, hogy tovább tanuljon, sportoljon. A munka világában is ügyesen megtalálta a helyét, bár érezte, hogy kerekesszékesként kicsit nehezebb neki munkát találni, de jó kommunikációs képessége miatt ez sem volt olyan nagy akadály számára. Véleménye szerint ő egy nagyon könnyen barátkozó személy, aki szívesen segít másoknak és nem hagyja, hogy a fizikai akadályok legyőzzék. A jövőben szeretne saját vállalkozást, valamint nagy vágya, hogy családot alapítson.

Y2 úgy gondolja, már sokkal könnyebben megállja a helyét a munka világában, mint amikor kikerült a gyermekotthonból. Most már a pénz és az időbeosztás sem okoz neki nagy problémát. Véleménye szerint nincs sok barátja és nem is nagyon van olyan ember az életében, akinek őszintén meg tud nyílni. Tervei a jövőre nézve, hogy tanul, mert most már rájött, hogy sokkal jobban boldogul az életben, ha képezi magát. A jövőben nem szándékozik párkapcsolatot kialakítani, úgy nyilatkozott, hogyha mégis lesz barátnője, azt már szeretné komolyan venni.

Y3-nak a szociális szakemberrel való hosszú munkafolyamat során kialakult a jövőképe, céltudatossá vált. *„Sosem volt jövőképem vagy álmaim, terveim, hogy mit kezdjek az életemmel és vele ezt sikerült kialakítani. Elkezdtem hinni észrevettem, hogy nem csak rossz emberek*

vannak, hanem jók is. Elkezdjük a traumákat is feldolgozni. Egyre közelebb kerültem önmagamhoz, ahhoz az emberhez, aki valójában vagyok és így találtam rá a szociális gondozó szakmára, ami nagyon sok plusz adott, hogy igenis nekem célom van az életben és mennem kell tovább”. Többek között megszerezte a szociális gondozó végzettséget. A traumákat is elkezdtek feldolgozni. Állítása szerint egyre közelebb került valódi önmagához. Megkérdeztem őt, hogy kapcsolatban van-e még a szociális szakemberrel. A válasz pedig az volt, hogy igen, tartják a kapcsolatot. Érdekelt, hogy hogyan jött az ötlet, hogy a felsőoktatásban tanuljon. A OKJ - szociális gondozó szakma megszerzése után eldöntötte, hogy tovább tanul. A segítő szakember tanácsolta neki a szociálpedagógia szakot, mert ezzel a végzettséggel több korosztály segítségére lehet, például gyermekek, fiatalok, felnőttek, idősek. Végül sikeres érettségi vizsga után felvételt nyert a Nyíregyházi Egyetem szociálpedagógia szakára. A három év alatt fontosnak tartotta, hogy minél több területen tapasztalatot szerezzen. Ezért önkénteskedett, a harmadik évre kirajzolódott számára, hogy a gyermekvédelemben szeretne elhelyezkedni.

Az interjú vége felé rákérdeztem arra, hogy jelenleg önállóan él-e. Röviden válaszolt, hogy "persze", aztán az előző válaszból kiindulva kérdeztem, hogy mennyire volt 'könnyű' az önálló élet, az önálló élet kialakítása. *"Hát, nyilván az, hogy állami gondozottként nőttem fel, születésemtől felnőtté válásomig, az kialakít egy úgynevezett intézményi függőséget. Ez meg is történt. Az elején nem tudtam az önállósággal mit kezdeni, hiányzott az intézményi közeg. De még most is csak kollégiumban vagyok, tehát ez még mindig egy kicsit intézmény. 80-90 százalékban vagyok most önálló. Egy év múlva leszek teljesen, amikor meg lesz a saját lakásom."*

Utolsó kérdésem a jövőre vonatkozott. Milyen tervei vannak? Kifejtette, hogy szeretne felvételt nyerni a Debreceni Egyetem Fejlesztéspolitikai szakára.

Párkapcsolatot nem szeretne, egyenlőre nem érzi magát nyitottnak rá. Bevallása szerint a kötődési problémáit a mai napig nem sikerült leküzdenie. Interjúalanyom, ha majd készen érzi rá magát, szeretne nevelőszülő lenni.

Y4 jelenleg párkapcsolatban él. Két éve házasodtak össze. Feleségével harmónikus a kapcsolata, a feleségének van három gyermeke, így neki ez magától értetődő volt, hogy ő valamilyen szinten apává válik. A gyerekekkel nagyon jó a kapcsolata. Kihangsúlyozta az interjú során, hogy természetesen nem szertne az édesapjuk helyébe lépni. Az interjú során megkérdeztem, szeretne-e közös gyermeket a feleségével. Azt mondta, hogy igen szeretne, de teljesen figyelembe veszi felesége álláspontját is. Milyen apának érzi magát, ezt is megkérdeztem. „Ötös skálán hármas”. Az ő értelmezése szerint, fontos a szigor, de mellette a

megértés is. Véleménye szerint a munkatársaival jó a kapcsolata, szereti a munkáját. Jövőbeni terveiről is kérdeztem. Jelenleg albérletben laknak, de szeretnének saját házat venni. Szeretne leérettségizni és mozdonyvezető szeretne lenni.

X2 nem sokáig kapta meg az anyai szeretetet. Ezért megkérdeztem tőle, hogy nem aggódik-e amiatt, hogy esetleg nehezebben fogja tudni kimutatni az anyai szeretetet a gyermekei iránt. Azt mondta, hogy nem is fordult meg a fejében.

6.5. A fiatalokkal készített interjúk elemzése

A fiatalokkal készített interjúim során azt vizsgáltam, hogy milyen lehetőségeik vannak a gyermekvédelmi intézményben nevelkedés során a kötődésre. Az interjúk alapján arra jutottam, hogy nagyon sokat számít, hogy egy gyermek hány évesen kerül gyermekvédelmi gondoskodásba, és hogy meg tudta-e élni az édesanyjával, hozzátartozóival a kötődés élményét, vagy eleve már olyan kicsiként került be, hogy erre nem volt lehetősége. Akiknek volt lehetőségük valakihez kötődni, ők érzelmileg sokkal „biztosabb talajon” álltak. Akik pedig csecsemőkorukban, vagy nagyon fiatalon szakadtak el családjuktól, nekik eleve nehezebb volt bizalmat kiépíteni a nevelőkkel és társaikkal.

Interjúalanyaim között arra is volt példa, hogy ha nem találunk olyan felnőttet, nevelőt, akihez kötődni tudnának, akkor a viselkedésük az életkoruk előrehaladásával deviáns formát is ölthet, mert úgy érzik, hogy nem szereti őket senki, nem számíthatnak senkire, és nem látják a saját életük értelmét.

Az elmondottak alapján nagyon sokat jelent ezeknek a gyerekeknek az őket gondozók, nevelők hozzájuk való viszonya, hogy mennyire fogadják el őket, mennyire tudnak rájuk hangolódni, és szeretetüket kimutatni. (Hayden 2010)

Kutatásom során tizenegy interjút készítettem. Az interjúk online készültek, diktafon segítségével. Előzetesen engedélyt kértem az interjúban résztvevő alanyoktól, hogy felvehetem-e az interjút, amibe természetesen beleegyeztek.

Bár az előre megfogalmazott kérdéseim mentén haladtunk, a beszélgetések kötetlenek és személyes hangvételűek voltak.

7.1. Összegzés a kapott válaszok alapján

A leírtak tapasztalatai azt mutatják, hogy a gyermekvédelmi rendszerbe való bekerülés elfogadása nehezen ment számukra. Családjuk elvesztését nehezen dolgozták fel, de a mindennapok tapasztalatai után rájöttek, hogy sokkal nagyobb biztonságot kapnak az intézmény falain belül, mint családjukban.

A velük foglalkozó szakemberek szeretettel, törődéssel fordultak feléjük, nagyrészt egyfajta érzelmi biztonságot nyújtottak számukra.

Meglátásom szerint nagy szükségük volt arra, hogy bekerüljenek a gyermekvédelmi gondoskodásba és ezt ők is visszatekintve pozitívan élték meg. Mind a hat személy jó képességű, szociálisan nyitott, rendelkezik jövőképpel. Mind a hatan tartják a kapcsolatot azokkal a személyekkel, akikkel mélyebb, személyes kapcsolatuk alakult ki.

Az interjúalanyok többségénél a saját család utáni vágy megjelenik, de időben kitolódik, félnek az elköteleződéstől, hiszen ha nem „sikerül”, egy újabb elválási folyamaton mennek keresztül, ami visszahozza a gyermekkorban átélt elválási folyamatok negatív élményeit.

A meghallgatottak egy részénél megfigyelhető, hogy kikerülve az intézményi gondoskodásból rájönnek arra, hogy mennyi mindent elszalasztottak, pl. tanulás, amit be akarnak pótolni. Ezt egyfajta „falként” állítják a társas kapcsolatok elé, *”nincs időm barátokra, mert...”*, vagy *”nem akarok addig komoly kapcsolatot, amíg...”*. Másoknál az intézményből való kikerülés egyfajta kapcsolat halmozást indít el, vágnak a szeretetre, törődésre, elfogadásra, de ezek a kapcsolatok felszínesek, nem pótolják a családban, illetve az intézményben meg nem kapott érzelmi törődést. A gyermekvédelmi rendszerben nevelkedett gyermekek nagy többségének nincs lehetőségük a biztonságos kötődés kialakítására. Állandó kérdés bennünk, hogy szeretik-e őket, és egész életük során jelen van bennük az a vágy, hogy

a *valakihez tartozás élményét* megélhessék. Ez az érzés, illetve hiány, akkor is erős, ha a nevelőiktől törődést és szeretetet kaptak.

Felnőtt korban is megmarad az a minta, hogy „*akkor fognak szeretni, ha megteszem, amit mondanak*”. Hajlamosak egy kapcsolatban érzelmileg alárendelni magukat a másik félnek, ami egyáltalán nem tudatos.

Az interjúkból kiderül az is, hogy milyen sokat számít, hogy egy gyermek hány évesen kerül be a rendszerbe. Minél fiatalabban, annál nagyobb kárt szenved a kötődési képessége, ami nagyban kihat a későbbi kapcsolatteremtési képességeire is. Ha ugyanis akár nyolc vagy tíz évesen kerülnek be, akkor még van lehetőségük kialakítani kapcsolatot az édesanyjukkal.

A megkérdezett szakemberek szerint a gyermekvédelmi gondoskodás ideje alatt kialakult kötődések nem kis veszélyt rejtenek a gondozottak számára. Mert meg van az esély, hogy lakóhelyet kell váltaniuk, vagy a megszokott nevelők mennek el, munkahelyet változtatnak, ezáltal a már megszokott kötődések nagy valószínűséggel megszakadhatnak, ami által átélik azt a traumát, hogy nem tartoznak sehova. Az is előfordulhat, hogy a gyermek csak annak a bizonyos embernek fogad szót, akihez szorosan kötődik, és ez konfliktus helyzetet alakít ki a csoportban.

Az interjúk alapján bebizonyosodott az a gondolatom, hogy ezeknek a gyermekeknek is nagy szükségük van a kötődés megélésre, mert ők már érzelmileg traumatizáltakká váltak azáltal, hogy elszakadtak az édesanyjuktól. Egy egészségesen megélt kapcsolat kialakulásának nagy szerepe van abban, hogy ezt a kora gyermekkorban megélt traumát fel tudják dolgozni. Ez úgy valósulhat meg, ha van valaki, aki egyfajta anyaként lép be az életükbe. Ha azonban nem találunk ilyen személyt, akkor érzelmileg sivárak maradnak, ami a későbbiekben gyakran deviáns viselkedéshez vezethet.

Továbbá az interjúba bevont szakemberek felhívták a figyelmet arra, hogy milyen fontos, hogy az intézményből való kikerülés után is kapcsolatot tartsanak a fiatalokkal, amennyiben ezt ők is igénylik.

8. FEJEZET: ÖSSZEFOGLALÁS

Dolgozatomban a gyermekvédelmi rendszerben felnőtt fiatalok kötődési lehetőségeit vizsgáltam. Arra kerestem a választ, hogy azok az emberek, akik valamilyen oknál fogva nem családi közegben nőttek fel, visszaemlékezve hogyan élték meg az intézményben töltött éveket, hogyan jöttek ki csoporttársaikkal és volt-e olyan személy a környezetükben, akihez kötődni tudtak, akinek meg tudtak nyílni és úgy érezték, hogy arra a személyre számíthatnak, ha bajban vannak. Kíváncsi voltam arra, hogy a “másik oldal”, vagyis a gyermekekkel foglalkozó szakemberek, hogyan élik meg a gyermekkel való munkát, azt, ha egy gyermek kötődni kezd hozzájuk.

Már kutatásom elején rájöttem, hogy kötődésre minden embernek szüksége van ahhoz, hogy ideálisan tudjon fejlődni, mivel a kötődés segítségével könnyebben és gyorsabban fejlődik egy csecsemő mind fizikálisan, érzelmi és értelmi szempontból. Ideális esetben az anya megszüli a gyermekét és kezdetét veszi a kötődési folyamat kialakulása, amely nem csak csecsemőkorban fontos, mivel ahogy növekszik egy kisgyermek az anyjához való kötődése is átalakul, elmélyül. A gyermekvédelmi intézménybe bekerült gyermekek számára az elsődleges kötődési személy kikerül az életükből, ezt traumaként élik meg, de ettől függetlenül a gyermekeknek továbbra is fejlődniük kell és élni az életüket. Az intézményben dolgozó felnőtteknek pedig az az egyik legfontosabb feladatuk, hogy a trauma feldolgozásában és a tovább lépésben segítsék a gyermeket abban, hogy be tudjon illeszkedni az intézményi közegbe és barátokra leljen minél hamarabb.

Ahogy interjúalanyaim is elmondták, nagyon sokat jelentett számukra a nevelők segítőkészsége és kedvessége a bekerülésük időszakában. Ez átsegítette őket különböző nehézségeken. Például amikor egy szülő megígérte, hogy meglátogatja, de nem tartotta be az ígéretét. Az ilyen esetek is azt igazolták a gyermek számára, hogy nem számíthat a szüleire, tehát más támaszt kell keresnie. Így természetes, hogy a környezetükben lévő személyek közül választanak – tudatosan vagy nem – olyan személyt, akihez kötődhetnek, akiben meg tudnak bízni, aki ‘kedves’ számukra. Ezek pedig elsősorban az adott gyermekcsoportban vagy az intézményben dolgozó felnőttek.

Kutatásom során arra a következtetésre jutottam, hogy nem csak a kötődés kialakulása fontos a gyermekvédelmi rendszerben felnövő gyermekek, fiatalok számára, hanem, hogy ezeket a kialakult kapcsolatokat az intézményből való kikerülés után igény szerint ápolhassák. Ez azért nagyon fontos, mert attól, hogy felnőttek, ugyanúgy megélik a sehova sem tartozás

érzését. A szakemberekkel készült interjúk is megerősítették azt a gondolatot, hogy ha egy gondozott és egy nevelő között erős kötődés alakul ki, annak ápolása nem csak a gyermekvédelmi intézményből kikerült felnőtt számára, hanem az őt nevelő szakember számára is egyaránt fontos.

Mivel már lakásotthonokban valósul meg a nevelés, a családiasabb légkörben nagyobb esély van a kötődések mélyebb és tartósabb kialakulására, hiszen a mai világ technikai feltételei is adottak a kapcsolattartásra. Az elválást egészséges esetben úgy is fel lehet fogni, mint amikor egy jól működő családból megházasodik a fiatal és más városba költözik, a kapcsolat nem szakad meg a szülő-gyermek között.

A megoldás további kutatást igényel, de fel szeretném hívni a figyelmet arra, hogy ez is van olyan fontos téma, mint a családban felnőtt gyermekek testi-lelki egészsége.

Hivatkozások

- Berentés, Éva. *Mindenható gyermekkor*. Pro Personal, 2022.
- Hámori, Eszter. *Kötődésselmélet perspektívái a klasszikusoktól napjainkig*. Budapest: Animula, 2015.
- . *Kötődésselmélet régen és ma*. 2018. <https://mersz.hu/hamori-kotodeselmelet-regen-es-ma/>.
- Hayden, Torey. *Egy gyerek*. Göncöl, 2010.
- Homoki, Andrea, és Andrea Rácz. *SZOCIÁLIS SZEMLE*. 2021.
<https://doi.org/10.15170/SocRev.2021.14.01.03>.
- Jogtár*. 1997. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700031.tv>.
- Jogtár*. dátum nélk. <https://njt.hu/jogszabaly/1952-4-00-00>.
- Kozéki, Béla. „Nevelőotthon - Nevelő otthon, Károlyi István Gyermekközpont, Fót.” Budapest: Csáky László igazgató, 1993.
- Lapsánszky, András. „Magyar Elektronikus Referenciamű Szolgáltatás,.” *Magyar Elektronikus Referenciamű Szolgáltatás*,. 2016. <https://mersz.hu/lapsanszky-kozigazgatasi-jog-iii/>.
- Lukács, Liza. *Hogyan szeretsz? Kötődési sebeink gyógyítása*. Budapest: Kulcslyuk, 2020.
- net.jogtar.hu*. dátum nélk. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=90100008.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D35>.
- net.jogtar.hu*. dátum nélk. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv>.
- net.jogtar.hu*. dátum nélk. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0300125.tv>.
- Newton, Ruth P. *A biztonságos kötődés megalapozása*. Kulcslyuk , 2019.